

ՍՈՒՐԲ ՀԱՐԲ

ԵՒ ՊԱՅՈՒՆԵԼԻ ՀԱՆՏԻՍԱԿԱՆԷ.

Այսօր ձեմարանը աօնում է իւր գոյութեան 15-րդ տարեդարձը։ Այդ ժամանակամիջոցում այս հիմնարկութիւնը թէ՛ սեւ և թէ՛ կարմիր օրեր է տեսել։ Անցած տարիները փորձերի տարիներ կարելի է անուանել։ Այժմ՝ կեանքի պահանջներին աւելի ծանօթ՝ ձեմարանը հանդէս է գալիս որոշ ուղղութեամբ, որոշ նպատակներով։ Եւ մօտիկ ապագան կարող է ցոյց տալ՝ թէ որչափ իրագործելի են այդ ձգտումները։

Դարեր անցան։ Մահաժամանակն պետերի ձեռքի առկա հայաստանի ժողովուրդը պարասա էր արգէն իւր ազգայնութիւնը մոռանալ։ Ցիւր ու ցան եղած հայերն ոչ մի սեղ այլ ևս չէին գտնում մի որ և է ազգային հիմնարկութիւն բացի Ս. Էջմիածնից։ Այն միջոցին, երբ ամէն բան, ինչ որ հայկական ծագում ունէր, աւերակ էր դարձել, միայն Ս. Էջմիածինն էր պահում հին ազգային հոգին, միայն Ս. Էջմիածինն էր միացնում բոլոր հայերի սրտերը, միայն Ս. Էջմիածինն էր մնում կանգուն իբրեւ ընդհանուր հայոց հիմնարկութիւն։ Այդպէս է եղած վերջի 8—9 դարերում, այդպէս է ներկայումս էլ։ Եւ այդ համայն հայոց հաստատութիւնը 15 տարի սրանից առաջ հիմնեց իրան կից ուսումնարան, որը նոյնպէս ամէն տեղերի հայերի օգտին է ծառայում, որը նոյնպէս ընդհանուր հայկական բնակարանութիւն է կրում։ Ամէն լուսաւորչական հայ մանուկ, որ պետութեան էլ պատկանէ նա, կարող է սանիկ դառնալ այս դպրոցին։

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, ամենայն Հայոց Էջմիածին, ամենայն Հայոց ձեմարան։

Հաւատարիմ մնալով մեր հին ազգային նշանաբանին՝ թէ դպրոցը եկեղեցու նախագաւիթն է, այս տեղ էլ՝ ընդհանուր ազգային եկեղեցու կից հիմնեցինք ընդհանուր ազգային ուսումնարան։

Այն գործիչները, որոնք այս պատերի մէջ օտացած կըլինեն իրանց կրթութիւնը, ծառայելու են հայկական եկեղեցուն և դպրոցին ամէն տեղ, որտեղ հայ կայ։

ձեմարանը նոր հանգամանքների պահանջ էր։ Կար ժամանակ, երբ առանց գիտութեան, առանց երկարամայ նախապատրաստութեան կարելի էր կառավարիչ լինել։ քարոզիչ, ժողովրդի բարոյականութեան ղեկավար և մինչև անգամ ուսուցիչ։ Այդ օրերն անցան և իւր ընդհանուր հայկական քաղաքականութիւնը առաջ տանելու համար Ս. Էջմիածինը պիտի գիմէր գիտութեան։ Կրկնում եմ՝ ձեմարանի հիմնելը անհրաժեշտ էր։

Մեզ հարկաւոր էին կրթուած առաջնորդներ, յաջորդներ, նուիրակներ։

Ս. Էջմիածինը՝ լինելով աղօթասեղի, միևնոյն ժամանակ ու նախ և առաջ վարչական կենտրոն է։ Իւր յոժը բանեցնելու, իւր կարգադրութիւնները հեռաւոր անդերում իրագործուած անելու, ընդհանուր հայկական հոգեւոր կեանքին ուղղութիւն տալու համար Մայր Աթոռը չէր կարող չըջանկանալ պատրաստել կրթուած ստորագրեալներ, ուսում առած հոգեւորականներ, մանաւանդ կուսակիցներ։

Դրանք պիտի գիտակցաբար առաջ տանէին վարչական գործը, Հիմա չէր կարելի, ինչպէս առաջ՝ նախնեաց դարերում, յոյս գնել միմիայն բնածին առաջնորդի, բնածին խելքի վերայ։

Այն պետութիւնները, որանց գանձում են այժմ հայերը, 19-րդ դարում աշխատեցին օրէնքով որոշել հայ հոգեւորականի գործունէութեան շրջանը, Հարկաւոր էր լաւ ուսումնասիրել այդ օրէնքները, որ եկեղեցու և պետութիւնների մէջ եղած յարաբերութիւնները յաճախ տարաձայնութիւնների չը ենթարկուէին։ Միւս կողմից՝ հարկաւոր եղաւ եկեղեցականութեան ներքին վարչական կազմակերպութեան մէջ էլ փոփոխութիւններ մտցնել։ Ըստուելով եւրոպական կեանքի օւժեղ հոսանքին, ստիպուած էինք աւելի ամուր և պարզ որոշած կազմակերպութիւն տալ մեր հոգեւորականութեանը։ Ահա՛ որանց պէտք եկաւ նորից եկեղեցական իրաւունքի մանրամասն ուսումնասիրութիւնը։ Առանց գիտութեան չէր կարելի յաջողութեամբ կառավարել։

Մեզ հարկաւոր էր ձեմարանը, որովհետեւ քարոզչական գործն օրըստ օրէ աւելի պահանջ էր դառնում հայկական կեանքի համար։ Ամէն տեղ՝ թէ՛ Ցաճկաստանում, թէ՛ Պարսկաստանում ու ննդկաստանում և թէ՛ Ռուսաստանում տարի չէր անցնում, հիմա էլ չէ անցնում, որ հայ լուսաւորչականներից մի քանի հարիւր տուն ուրիշ դաւանութեան չըդիմեն։ Մարդորոսների թիւը՝ քանի գնում է, աւելանում է մեր մէջ և այդ դէպքում կաթողիկէ հետ մըցում է բողոքականը, բողոքականի հետ անգլիականը, Հարկաւոր էր վերջապէս պատրաստել քարոզիչներ, եկեղեցու պաշտպաններ և դրանք պիտի կրթուած լինէին, որովհետեւ մեր հակառակորդները եւրոպական աստուածաբանութեան բոլոր նրբութիւններով են զինաւորուած։ Եւ գուցէ այդ քարոզիչները ապագայում մի ուրիշ, աւելի մեծ դեր խաղան հայոց կեանքի մէջ և աւետարանական սիրոյ վարդապետութիւնը ասրածեն նրանց մէջ էլ, որոնց սիրտն ու միտքը դեռ ևս խաւարով է պատած։ Առանց կրթուած քարոզիչների հայ աշխարհի կեանքը հաստատուն չէ։

Մեզ հարկաւոր էր ձեմարանը և նրա համար, որ մենք ինքներս գիտակցաբար հետեւենք մեր դաւանութեան սկզբունքներին։ Հայերի մէջ շատ քչերը գիտեն՝ թէ ինչով ենք զանազանվում մենք ուրիշ քրիստոնեայ եկեղեցիներից, շատ քչերը գիտեն՝ թէ ինչպէս է մեր դաւանութիւնը

զարգացել: Ջարմանալի էլ չէ: քանի որ դեռ ոչ մեր քրիստոնէականն, ոչ էլ մեր եկեղեցական պատմութիւնը մշակուած չեն: Ո՞վ պիտի մեր ժողովուրդը ծանօթացնէ նրա կրօնի հետ, նրա եկեղեցու անցեալի հետ, ո՞վ պիտի սովորեցնէ նրան հետեւել Աւետարանի գաղափարներին մեր եկեղեցու հոգուն համաձայն: եթէ ոչ կրթուած հոգեւորականը:

Այո, մեզ հարկաւոր էր ձեմարանը. այդտեղից պիտի դուրս գային կրթուած կառավարիչներ, կրթուած քարոզիչներ, կրթուած հովիւներ և ոչ թէ միմիայն մէկ պետութեան հպատակ հայերի համար, այլ աշխարհիս բոլոր հայերի համար: Բացի սրանից ձեմարանը պիտի տայ մեզ եւ մշակուած պատմութիւն, եւ մշակուած լեզու:

Մեր եկեղեցական պատմութիւնն այնպէս սերտ կապով միացած է մեր քաղաքական անցեալի հետ, որ եւրոպական գիտնականներից շատերը մեզ մի եկեղեցական ազգ են անուանում: Քանի որ կենդանի կայ հայոց լեզուն և քանի այդ լեզուն միմիայն տաճարումն է պաշտօնապէս գործածուում, հայոց եկեղեցին հայոց ազգութիւնից բաժանել անկարելի է, հայաստանի եկեղեցին ուսումնասիրողը պիտի ուսումնասիրէ և հայոց ազգային պատմութիւնը ու լեզուն:

Ամէն տեղից նայում են այս հիմնարկութեանը և սպասում են՝ թէ սա պիտի առաջ մղէ հայոց գիտութիւնը, բացատրէ հայոց անցեալը, մաքրէ հայոց լեզուն: Ձեմարանից պիտի դուրս գան հայագէտ ուսուցիչներ մեր ամէն տեղի դպրոցների համար:

Ահա ինչին է ծառայելու ձեմարանը: Աւտղ միայն, որ ինքը ժողովուրդը դեռ լաւ չէ հասկանում այս հիմնարկութեան նշանակութիւնը: Կը հասնէ սա իր բոլոր նպատակներին, թէ՛ ոչ, ապագան ցոյց կը տայ, Բայց այսօր՝ նայելով 15ամեայ անցեալին, չեմ կարող զօպել սրտիս մէջ ուրախութիւնս: արդէն այդտեղ եւ տեսնում եմ այդ ձգտումների իրագործումը: Այսօր ես հրճուանքով տեսնում եմ, որ ձեմարանը արդէն տուել է Ս. Էջմիածնին նոր գործիչներ: Ինքը Արժանապատիւ Տեսուչը առաջինն էր, որը վճռողական քայլ արեց, և այդ օրինակին հետեւեցին ձեմարանի սանիկներից երեքը: 15 տարի ազգը սպասում էր անձնազոհ մարդկանց, վերջապէս արժանանում է նրանց տեսնել: Գիտեմ՝ Ձեզ համար հեշտ չէր վճռել այս հարցը, հեշտ չէր երիտասարդ հասակում թողնել աշխարհային կեանքի հրապուրող վայելքները, բայց կայ արդեօք մեծութիւն առանց անձնազոհութեան, կայ արդեօք այժմ հասարակական բաղդաւորութիւն առանց անհատների անձնամոռացութեան, հաւատացէ՛ք՝ այն մարդիկ որոնք իրանց սիրտը կապել են ժողովրդի սրտի հետ, որոնց համար դժալի է եղբայրակցի ամէն մի վէրքը, վիշտը, հաւատացէ՛ք՝ այդ մարդիկ երբեք անձնական երջանկութիւն չեն կարող ունենալ՝ մանաւանդ այնպիսի ազգի մէջ, որի ամբողջ օրը՝ դառնութեան օր է, ամբողջ գիշերը՝

արտասուքի գիշեր: Ո՛չ այժմ վաղի մէջ հայ սիրտը աւելի հանդիսապիտի բաբախէ, քան թէ աշխարհային կեանքում: Բոյլ առւէք ցանկաւ Ձեզ յաջողութիւն ընտրած ճանապարհի վրայ, թոյլ առւէք Ձեզ յայտնել որ Դուք մէնակ չէք, որ Ձեզ շատերն են հասկանում, թոյլ առւէք վերջապէս եւ յուսալ որ Ձեր օրինակը առանձնացած չի մնալ, որ Ձեր կրտսեր ընկերներից շատերն էլ կը հետեւն Ձեզ, համոզուած լինելով որ այժմ միակ ասպարէզ, որտեղ անմիջապէս կարելի է օգնել ամեն տեղի հայերին, այդ՝ անկախ հոգևորականի ասպարէզն է: Այո՛, պարոններ, առանց անձնազոհութեան երբէք ո՛չ մի գործ չի կարող կատարուել:

Եւ տայ Աստուած որ 1901 թուականին, երբ կատարուելու է մեր քրիստոնէութեան 1600-ամեակը, առաջին քրիստոնեայ ազդի յօրելանը, այդ Աստուած այդ թուականին ճեմարանը տեսնէ իրան աւելի մօտեցած իւր նպատակներին, և մեզ ամէնքիս սիրելի Վեհափառ Յ. Մակար Սրբազնագոյն Կաթողիկոսի սիրտը ամբողջ ազգի սրտի հետ ուրախանայ, նկատելով թէ իզուր չեն անցել այն զոհարերութիւնները, որ նրանք արել են այս հիմնարկութեան համար: Ուրեմն սպասե՛ք 1901 թուականին:

ՍՏԵՓԱՆ ԼԻՍԵՑԵԱՆՑ:

1889 թ. Սեպտեմբ. 30/ին

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

Կոնդակ Վեհափառ Հայրապետի ազգիս ի 15 սեպտ. ընդ համարաւ 470 յանուն բարեպաշտօն եղբարց Թուամանեանց Դավրիժեցւոց՝ յարգելեացն Սարգսի, Զաքարիայ, մահուտի Սիմեօնի և Խաչատրոյ, որով օրհնէ զկեանս Նոցին բորեպաշտութեանց և յայտնէ զգոհունակութիւն սրտի իւրոյ վասն կառուցանելոյ ի սեպհականութենէ իւրեանց ի գաւթի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ Հայոց Լիլաւայ թաղին Դավրիժոյ զերկյարկիայ ընդարձակ և յարմարաւոր մեծածախս շինութիւն ի սեպհականութիւն յիշեալ եկեղեցւոյն և ի կրթութիւն մանկանց Դավրիժաբնակ համազգեաց իւրեանց:

Կոնդակ Վեհափառ Հայրապետի ազգիս ի 18 սեպտ. ընդ համարաւ 473, յանուն Սինօդի Ս, Էջմիածնի, որով պատուիրէ